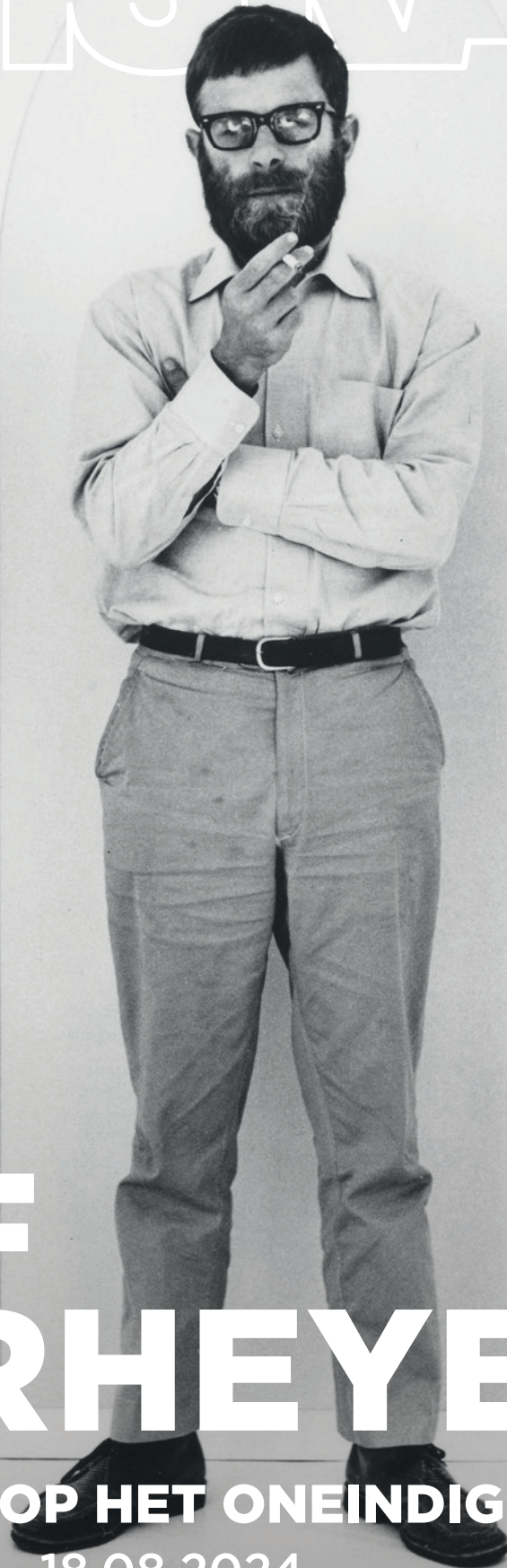

KMSKA

i.s.m.

M HKA

JEF VERHEYEN

VENSTER OP HET ONEINDIGE

23.03.2024 - 18.08.2024

Filip Tas, Jef Verheyen voor zijn werk 'Lichtkathedralen', 1967, Collectie Fotomuseum Antwerpen, © SABAM Belgium 2024.

JEF VERHEYEN

VENSTER OP HET ONEINDIGE
23.03.2024 - 18.08.2024

Zó belangrijk voor de Europese kunstwereld en toch relatief onbekend in België: de Vlaamse kunstenaar Jef Verheyen (1932-1984) keert terug naar Antwerpen. Veertig jaar na zijn overlijden presenteert het KMSKA de eerste solotentoonstelling van deze illustere moderne meester in een museum in zijn thuisstad. Een primeur.

Jef Verheyen. Venster op het oneindige volgt de evolutie van deze moderne meester op de voet. We zien hoe hij vanuit keramiekexperimenten de stap zet naar de schilderkunst, en het medium steeds verder uitpuurt. In licht en donker, in vorm en kleur. Nieuw archiefonderzoek onthult hoe Verheyen daarbij de brug slaat tussen traditie en vernieuwing, tussen heden en toekomst. Op zoek naar de essentie, in het oneindige.

Een zoektocht die ook vandaag nog relevant is. Daarom worden de werken van Verheyen niet enkel in dialoog of confrontatie geplaatst met zijn voorgangers en tijdgenoten, maar ook met hedendaagse kunstenaars. Prestigieuze bruiklenen van onder andere de Yves Klein Foundation, het Uecker Archiv en de Fondazione Lucio Fontana verrijken de expo en plaatsen Verheyen in een internationaal kader.

Jef Verheyen met *Le vide*, collectie Fotomuseum Antwerpen
© SABAM Belgium 2024, foto Gerald Dauphin

KMSKA

JEF VERHEYEN

VENSTER OP HET ONEINDIGE

23.03.2024 - 18.08.2024

Altijd opnieuw tast Jef Verheyen de grenzen af vanuit zijn behoefte de essentie van de kunst te vinden. In dunne lagen verf drijft hij zijn schildermedium tot het uiterste. Verheyen beheerst zijn techniek tot in de perfectie. Vandaag kunnen we moeilijk achterhalen hoe hij met borstels die (semi)transparante lagen kan schilderen zonder sporen van penseelstreken.

Geïnspireerd door de eerste beelden van het universum creëert hij zijn eigen kosmische ruimtes zonder begrenzingsen, en nooit helemaal zwart. Hij laat het licht breken over zijn doek in een regenboog van kleurschakeringen die het wit bijna benaderen. En soms speelt hij een spel met de leegte, en zet er een kader rond. Letterlijk, in het landschap. Het is een rode draad die door zijn carrière loopt, vensters op het oneindige, de ruimte, richten. Alles om ons anders te doen kijken, en meer te zien. En laat dat nu het motto van het KMSKA zijn.

Jef Verheyen heeft nog meer banden met het museum. In 1979 cureerde hij de tentoonstelling *ZERO Internationaal Antwerpen* in het KMSKA. In de jaren daarna koopt het museum verschillende werken van leden van de ZERO-beweging, vaak bij de kunstenaars zelf, ook bij Verheyen. Dit internationale ensemble is het laatste ensemble dat integraal een plek kreeg in de museumcollectie. en bevat namen als Lucio Fontana en Günther Uecker, Verheyens vrienden.

Het Jef Verheyen Archief vond zijn onderdak bij het Centrum Kunstarchieven Vlaanderen (CKV) in het M HKA. Uit de brieven, dagboeken, essays, manifesten komt Verheyen duidelijk naar voor als bruggenbouwer. Met veel liefde voor het ambacht van bijvoorbeeld Jan van Eyck, van wie het KMSKA twee werken bezit. Tegelijk vindt de schilder het idee belangrijker dan de uitvoering. *Jef Verheyen. Venster op het oneindige* toont de meestal onderbelichte conceptuele aspecten van Verheyens kunst, waarmee hij als een schakelfiguur tussen het KMSKA en het M HKA optreedt, tussen traditie en vernieuwing.

Jef Verheyen in atelier © SABAM Belgium 2024,
Lothar Wolleh Estate, foto Lothar Wolleh

Jef Verheyen. Venster op het oneindige

is een samenwerking van twee Antwerpse partnermusea, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen (KMSKA) en Museum voor Hedendaagse Kunst Antwerpen (M HKA).

Deze tentoonstelling is het resultaat van uitvoerig onderzoek door M HKA in samenwerking met het Jef Verheyen Archief.

Curatoren:

Adriaan Gonnissen (KMSKA) &
Annelien De Troij (M HKA)

KMSKA

JEF VERHEYEN

VENSTER OP HET ONEINDIGE

23.03.2024 - 18.08.2024

Jef Verheyen, Zonder titel (Schaal), 1955 © SABAM Belgium 2024, foto Jan Liégeois, Jef Verheyen Archief

KERAMIEK

Wie al werk van Jef Verheyen zag, herinnert zich grote vlakken in zwart, rood of heel lichte tinten. Verheyen zette de stap naar de abstractie via minder voor de hand liggende wegen. De kunstenaar liet zich klassiek scholen in de schone kunsten aan de Antwerpse Academie en het HISK. Maar het is in het keramiekatelier van beeldhouwer en academiedocent Olivier Strebelle (1927-2017) dat Verheyen zich realiseert welke weg hij wil inslaan. Ook zijn latere echtgenote Dani Franque ziet het artistieke potentieel van keramiek. Samen trekken ze in 1953 naar Vallauris, hét keramiekcentrum op dat moment. Het keramische werk van o.a. Pablo Picasso (1881-1973) maakt er blijvend indruk op Verheyen, terwijl hij er ook zijn eigen werk kan tentoonstellen. Het ambachtelijke aspect van keramiek betovert de jonge kunstenaar als alternatief voor de zielloze massaproductie die in de jaren '50 een hoge vlucht neemt. *Jef Verheyen. Venster op het oneindige* opent met deze minder bekende *origin stories* in keramiek, van zowel Verheyen zelf als van Franque.

MMSKA

JEF VERHEYEN

VENSTER OP HET ONEINDIGE
23.03.2024 - 18.08.2024

Jef Verheyen, *Zonder titel*, 1958. S.M.A.K. © SABAM Belgium 2024, Collectie S.M.A.K., langdurige bruikleen Vlaamse Gemeenschap, foto: Dirk Pauwels

EEN WERELDKAART VAN INVLOEDEN

China opent een nieuw portaal voor Jef Verheyen. Vooral in het Parijse Aziëmuseum Guimet ziet hij in 1953 monochrome schilderkunst en keramiek uit verschillende dynastieën. Voor de tentoonstelling reizen enkele van deze stukken naar het KMSKA. De kunstenaars van deze werken voegden bewust geen kleur toe en lieten delen leeg. De afwezigheid van kleur laat ruimte voor contemplatie. Die manier van denken vindt Verheyen ook terug in het taoïsme en het zenboeddhisme. De leegte, en de monochromie, sijpelen zo zachtjes aan in zijn werk.

Verheyens keramiekatelier hangt vol met knipsels en foto's die lezen als een wereldkaart van invloeden. Behalve zijn fascinatie voor China en het Oosten zien we op foto's ook traditionele rotstekeningen en maskers uit Midden- en West-Afrika. Het is een cruciaal uitgangspunt voor Verheyen om over culturele tradities heen te kijken, op zoek naar oervormen. Eerst vertaalt Verheyen die interesses naar zijn keramiek. Vanaf 1957 zien we in zijn vroege schilderijen eerst nog cirkels, kringen, halve maanbogen en sferen. De jonge Amerikaanse schilderkunst met haar abstract expressionisme kunnen we net zo goed tellen als inspiratiebron. Ook Jackson Pollock (1912-1956) kijkt ook naar de Oosterse traditie om staand te schilderen met de drager op de grond, alsof hij kalligrafische tekens creëert.

“Ik trachtte zowel in de keramiek als in mijn schilderijen een soort ‘essentie’ te bereiken die buiten het vormelijke ligt.”

Jef Verheyen

KMSKA

JEF VERHEYEN

VENSTER OP HET ONEINDIGE
23.03.2024 - 18.08.2024

DE LAATSTE MODERNIST

Het KMSKA presenteert Jef Verheyen als één van de laatste modernisten. Zoals bij veel grote crisissen vormt ook Wereldoorlog II voor de kunsten een kantelmoment. Verheyen en andere kunstenaars van zijn generatie stellen zich de vraag: wat is de essentie van kunst? Ze denken conceptueel na over de kunstgeschiedenis. Er groeit een streven om de kunst verder te stuwen, zonder het verleden noodzakelijk te verwerpen. Het gaat om het doorbreken van de schotten tussen de disciplines, veel van zijn generatiegenoten verlaten de schilderkunst terwijl Verheyen er net aan blijft vasthouden. Hij voelt zich verwant met het streven naar het conceptuele, maar koestert tegelijkertijd een grote liefde voor het ambacht. Toch is Verheyen een kind van zijn tijd. Het idee van wat schilderkunst kan zijn, is fundamenteel veranderd. Verheyen groeit via de monochromie naar een kunstloze kunst, Door te schilderen zonder penseelstreken in gewasemde lagen stuurt hij de blik van de toeschouwer doelbewust voorbij zijn verf naar het licht, naar de oneindigheid. Je moet voorbij het platte vlak kijken, eigenlijk erdoorheen kijken. De leegte, of de ruimte in.

“Ik schilder om te zien.”

Jef Verheyen

MONOCHROMIE EN IDENTITEIT

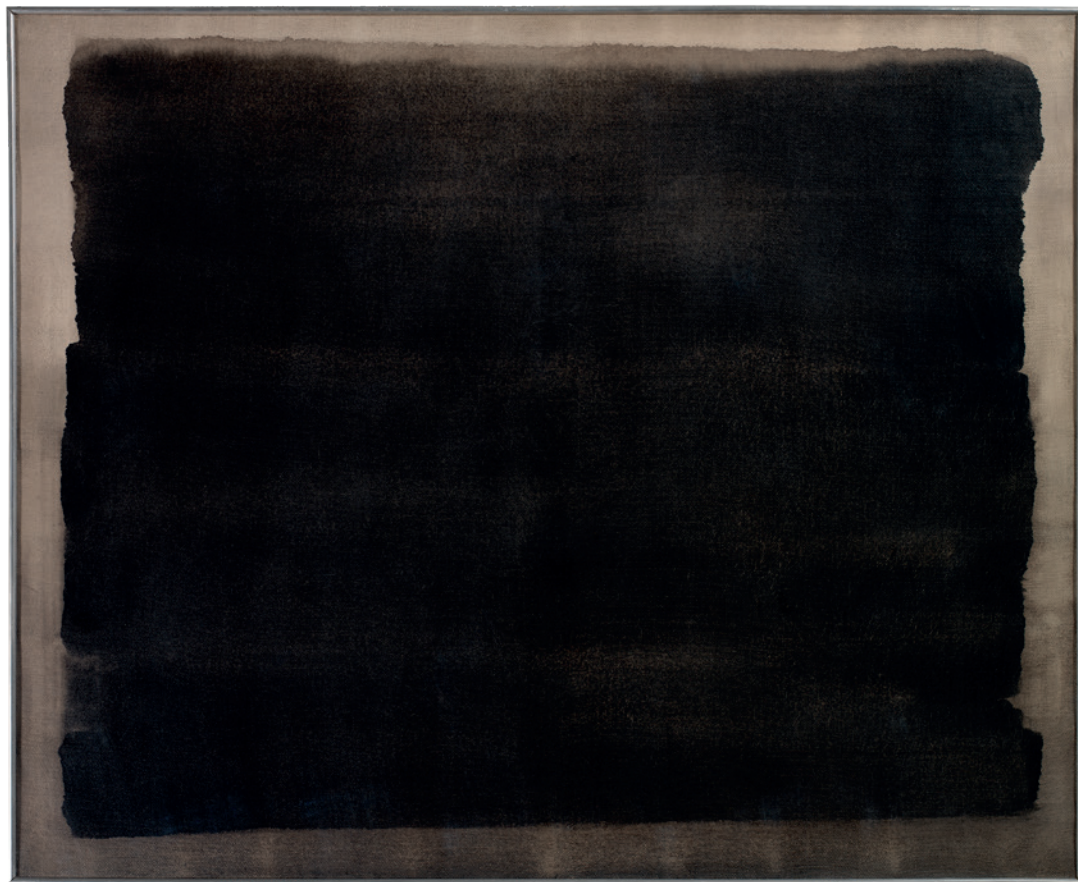
In 1957 komt het grote kantelpunt. De 25-jarige Verheyen trekt naar de moderne grootstad Milaan, waar hij Lucio Fontana (1899-1968) ontmoet, de Argentijns-Italiaanse schilder, beeldhouwer en theoreticus. Verheyen ziet in Fontana en zijn *Concetto Spaziale* een zielsgenoot om het ruimtelijke aspect van kunst te verkennen. Al in 1946 pleit Fontana in *Manifesto Blanco* voor een andere omgang met tijd en ruimte. Fontana is een stuk ouder dan Verheyen, maar de twee zitten op dezelfde golflengte, blijkt uit de brieven die ze elkaar schrijven. In Milaan smeedt Verheyen ook banden met de kunstenaars Roberto Crippa (1921-1972) en Piero Manzoni (1933-1963). De impact van Manzoni's achrome kunst op Verheyens eigen werk laat niet lang op zich wachten. labyrintische, kosmische schilderkunst wijkt voor zuivere monochromen, geschilderd met één kleur, een nieuw soort essentie. Het zwarte monochrome schilderij *Le Voile du Mystère* (1958-1959) is een sleutelwerk in die ontwikkeling.

KMSKA

JEF VERHEYEN

VENSTER OP HET ONEINDIGE

23.03.2024 - 18.08.2024

Jef Verheyen, *Le Voile du Mystère*, 1958-1959 © SABAM Belgium 2024, foto Dries Van Den Brande_Jef Verheyen Archief

Voor zijn Milanese vrienden is Verheyen een 'echte Vlaamse kunstenaar'. Dat internationale elan van de Vlaamse kunsttraditie is voor Verheyen een *eye-opener*. Verheyen adopteerde al de glaceertechniek van Jan van Eyck (1390-1441). Met de slagzin *Ligt de universaliteit in de traditie?* richtten Verheyen en Englebert Van Anderlecht (1918-1961) in 1960 zelfs de Nieuwe Vlaamse School op. Verheyen probeert hiermee van Antwerpen een soort hotspot maken van de internationale avant-garde. Aan de andere kant begint hij zijn schilderijen titels te geven als *Vlaamse Aarde* of *Espace Flamand*, waarmee Verheyen een manier lijkt te vinden om met zijn identiteit als Vlaamse schilder om te gaan. Ook hier gaat het meer om een idee van Vlaanderen, zoals hij dat ziet in bijvoorbeeld landschappen van Constant Permeke (1886-1952), dan dat het waarnemingen zijn van een bepaalde plek.

**“Zwart heeft me altijd meer materie gebleken dan wit.
Zwart is zodus de materie zelf. Wit is amaterie los van stof.
Stofvrij. Volledige ruimte. Zwart is een dode kleur.”**

Jef Verheyen, 1959

KMSKA

JEF VERHEYEN

VENSTER OP HET ONEINDIGE

23.03.2024 - 18.08.2024

Jef Verheyen, *Le Matin des Magiciens*, 1979 © SABAM Belgium 2024,
foto Jan Liégeois / Jef Verheyen Archief

BEWEGING, KLEUR EN LICHT

Monochrome schilders geloven dat pigmenten op zichzelf beweging kunnen suggereren. Pollock moet met zijn penseel zwieren om beweging te verkrijgen. Verheyen, Yves Klein (1928-1962) en co pakken 'beweging' anders aan. Als je voor een werk van Verheyen staat lijkt het of er deeltjes, als wolken, zacht voorbij lijken te schuiven. Het is een soort statische beweging, opgewekt door verf en techniek. Een echo daarvan ziet Verheyen in de *color fields* van Mark Rothko (1903-1970).

Vanaf begin jaren zestig integreert Verheyen meer kleur, en licht. Laat je een prisma het licht breken zie je een spectrum aan kleuren. De kunstenaar gelooft dat je niet noodzakelijk dat hele spectrum moet schilderen om de illusie op te wekken dat die ontbrekende kleuren er toch zijn. Panchromie, heet dat. Alle kleuren tussen zwart en wit verschijnen in ongrijpbare licht- en zonnebogen, regen- en maanbogen, soms in ruitvorm, soms in een samengestelde compositie. In heldere kleuren schildert Verheyen hommages aan Claude Monet (1840-1926) en Vincent van Gogh (1853-1890), verwante lichtzoekers. Het licht van Verheyen is opnieuw eerder een idee, een aanvoelen, dan het licht dat hij ziet vanuit zijn atelierraam, wat van hem een abstract kunstenaar maakt. Hij refereert naar James Ensor (1860-1940), die in een late fase van zijn leven tekeningen en schilderijen maakt in heel lichte pasteltinten.

“De impressionisten zien eerst het licht, dan voelen ze; ik voel eerst dan zie ik. Ik geloof dat Monet zich met de zuivere kleur verpersoonlijkte.”

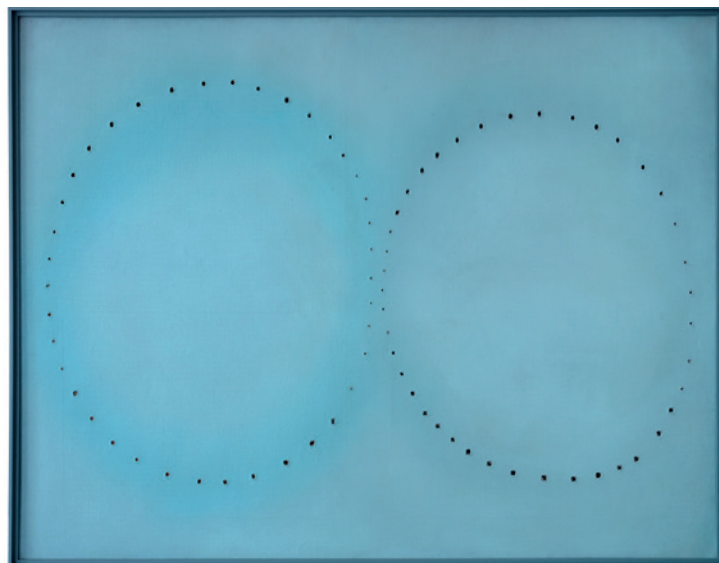
Jef Verheyen

MMSKA

JEF VERHEYEN

VENSTER OP HET ONEINDIGE

23.03.2024 - 18.08.2024

Jef Verheyen & Lucio Fontana, *Rêve de Möbius*, 1962, collectie Jef Verheyen Archief
© SABAM Belgium 2024, foto: Jan Liègeois

ZERO EN SAMENWERKING

Met zijn exploratie van het fenomeen 'licht' vindt Jef Verheyen aansluiting bij de ZERO-beweging in Italië, Duitsland, Zwitserland, Frankrijk en Nederland. Op zijn schildersvlak, terwijl zij aan de slag gaan met lampen, reflectoren en spiegels.

Ondanks het verschil in kunstenaarspraktijk vindt Verheyen in de beweging compagnons om multimediaal mee samen te werken. Hij ontpopt zich tot curator en engageert zijn internationale netwerk voor totaalconcepten waarin ambacht, wetenschap, kunst en architectuur versmelten. Jef Verheyen plaatst het naoorlogse Antwerpen mee op de kaart, naast Milaan, Parijs, Düsseldorf, Amsterdam.

Fontana, Van Anderlecht en Hermann Goepfert (1926-1982) zijn de gedroomde partners die hun schouders mee zetten onder de hybride kunstvormen. Binnen de groep ZERO-kunstenaars is het vooral met Günther Uecker (°1930) dat Verheyen een nauwe vriendschapsband opbouwt. Broederlijk organiseren ze in 1967 de openluchttentoonstelling *Vlaamse Landschappen* op het platteland in Mullem. Het duo plaatst een groot raamkader in het landschap om de blik naar de hemel te richten, als een tastbaar venster op het oneindige. Het is de volledige dematerialisatie van de kunst, en één van de meest conceptuele ingrepen van Verheyens carrière. Het eindigt niet bij deze performance. De kunstenaar maakt ook kleine versies met titels als *Le Vide* en *Le Plein* en integreert het 'begrenzen van het niets' ook in zijn schilderkunst.

**“Een venster op de juiste manier geplaatst
kan vandaag meer mysterie inhouden dan
duizend kaarsen en twee Christus beelden.”**

Jef Verheyen

MMSKA

JEF VERHEYEN

VENSTER OP HET ONEINDIGE

23.03.2024 - 18.08.2024

Jef Verheyen, *The Diamant I* *Zwevende Ruimte*, 1984 © SABAM Belgium 2024,
foto Axel Vervoordt Gallery / Jef Verheyen Archief

LICHTKATHEDRALEN EN GEOMETRIE

Na het experimenteren met oervormen, kleur en licht richt Verheyen zijn blik in die vruchtbare jaren zestig opnieuw op vormen. Hij introduceert tondo's, ronde schilderijen, die in de Italiaanse kunstgeschiedenis hoger hangen dan klassieke schilderijen. Tegelijk is de cirkel een oneindige vorm, die ook in het Oosten een symbolische waarde heeft. Met een drieluik als *Lichtkathedralen* verenigt Verheyen zijn onderzoek naar kleur, licht en (de gotische) vorm.

'Afnemend licht is toenemend donker', en omgekeerd. Voor Verheyen zijn dag en nacht als het ademen van de wereld, dat hij wil representeren. Natuurlijke fenomenen en de basiselementen aarde, lucht, vuur en licht worden zijn alfa en omega. Uit die basiselementen puurt hij zelfs een experimentele film, een vroege *artistfilm*, *Essentieel*, die een plek heeft in de expo.

Ondertussen blijft Verheyen zoeken naar het licht dat overal anders is. Het leidt hem weg van het Vlaamse landschap naar Brazilië, Mexico, Spanje, Italië. Uiteindelijk verhuist hij in 1974 van Antwerpen naar de Provence.

In wiskunde en Griekse filosofie vindt Verheyen een basis voor harmonie en de ideale ruimte. Geometrische basisvormen of perspectieflijnen zijn de fundamente van Verheyens latere schilderijen. Tussen 1980 en 1984 transformeert hij o.a. diamantvormige spiegels tot *trompe l'oeils*. De vormen lijken te zweven in een onbegrensde ruimte, als een venster op het oneindige. De cirkel is rond.

MMSKA

JEF VERHEYEN

VENSTER OP HET ONEINDIGE

23.03.2024 - 18.08.2024

EEN ERFENIS VOOR VANDAAG

Verheyen verkende een andere manier van kunstbeleving, die vandaag vanzelfsprekend lijkt. Maar is dat wel zo? Hoe gaan kunstenaars vandaag om met het oneindige, licht of kleur? Ann Veronica Janssens, Kimsooja, Pieter Vermeersch en de tandem Carla Arocha-Stéphane Schraenen gaan de uitdaging aan met dynamische lichtinstallaties of spiegelschilderijen. Net als Verheyen doorbreken ze de grenzen van de schilderkunst om de visuele verwondering van de bezoeker te prikkelen.

PROGRAMMA

Het KMSKA organiseert in het kader van *Jef Verheyen. Venster op het oneindige* een waaier aan activiteiten. Tijdens verschillende laatavondopeningen van KMSKA LAAT gaan muzikanten op donderdag aan de slag met de muziek waar Verheyen van hield. Creatievelingen kunnen aan de slag tijdens diverse workshops voor volwassenen. Tijdens instaprondleidingen ontdek je samen met een museumgids de expo als een boeiend spel van licht en donker, vorm en kleur. Op 13 april nodigen we iedereen uit om trager naar Verheyens kunst te kijken tijdens *Slow Art Day*.

Voor data en details: www.kmska.be

KMSKA